

РЕФЛЕКСІЯ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ

Ірина Дорожко
(Харків, Україна)

У статті аналізується рефлексія як інтегральна характеристика особистості.

Ключові слова: особистість, адаптація, рефлексія, адаптивні можливості.

В статье анализируется рефлексия как интегральная характеристика личности.

Ключевые слова: личность, адаптация, рефлексия, адаптивная возможность.

A reflexion as an integral characteristics of personality is analysed in the article.

Key words: person, adaptation, reflexion, adaptive possibilities.

Постановка проблеми. Виступаючи найвищим за ступенем інтегрованості процесом, “рефлексія одночасно є способом і механізмом виходу системи психіки за особистісні межі, що детермінує пластичність і адаптивність особистості [6, с.283]”.

Найважливішою передумовою успішної навчальної діяльності є адаптація до умов навчання у вищому навчальному закладі, що виступає початковим етапом включення до професійної діяльності.

У вищих навчальних закладах здійснюється перехід на нові моделі навчання, змінюються навчальні плани, запроваджуються новітні технології, презентаційні проекти – нові форми організації занять.

Актуалізація потреби у вивченні специфіки адаптації студентів до внутрішніх і зовнішніх умов навчання, психологічних проявів пристосування особистості має об’єктивні підстави.

Психологічні прояви для особистості – це адекватна зміна особистості, саморозвиток у відповідності з вимогами суспільних змін.

Успішна адаптація забезпечує включеність суб’єкта у діяльність, зміну стереотипів у навчанні і навчальній діяльності, зміну рефлексивних механізмів особистості, сприяє соціалізації у цілому.

У ранньому юнацькому віці рефлексивні характеристики самосвідомості поглиблюються. Рефлексія – це процес самосвідомості, розвиток самосвідомості особистості, розвиток форм моделювання інтелектуальних процесів.

Взаємозв’язок проблеми адаптації і соціального становлення особистості висвітлено у дослідженнях В.Г.Бочарової, О.М.Леонтьєва, А.В.Петровського, Л.С.Рубінштейна; про сутність особистості, закономірності її становлення і розвитку у дослідженнях С.Д.Максименка, С.Л.Рубінштейна; про активність особистості у власному розвитку і саморозвитку – К.О.Абульханова-Славська,

С.Д.Максименко, С.Л.Рубінштейн; про особистісні визначення професіоналізації у працях Е.Фромма, Е.Еріксона, Є.О.Клімова, В.О.Моляко.

Загальне розуміння адаптивних процесів, які реалізуються на психологічному рівні, інтелектуальній мобілізації особистості до вимог зовнішнього середовища. Залежно від того, на якому рівні здійснюється взаємодія особистості із середовищем, можуть відбуватися різноманітні види адаптації: психологічна, соціальна, фізіологічна.

Труднощі, з якими зустрічаються студенти першого курсу, не завжди можуть бути успішно вирішені, адекватно оцінені. Першокурсники відносяться до дійсності суб’єктивно і пристрасно, і особливо, на рівні адаптивних процесів – поглиблюються і розширюються рефлексивні характеристики самосвідомості.

У сучасній психологічній науці існує декілька основних напрямів вивчення поняття “рефлексія”:

- інтелектуальний (Н.Г.Алексєєв, В.В.Давидов);
- особистісний (Б.В.Зейгарник, Є.І.Ісаєв, І.С.Кон, І.М.Мазур, І.М.Семенов, С.Ю.Степанов);
- кооперативний (Н.Г.Алексєєв, Г.П.Щедровицький);
- комунікативний (О.О.Бодальов, Г.М.Андрєєва, Г.С.Сухобська, В.М.Козієв, А.П.Сопіков).

Слід зазначити, що кооперативний і комунікативний напрями виділяються в дослідженнях колективних форм діяльності та у процесах спілкування, а інтелектуальний і особистісний – в індивідуальних проявах мислення і свідомості [1].

Кооперативний і комунікативний напрями вивчення довели, що група створює умови для керованої рефлексії особистісного становлення, розвитку самосвідомості.

На відміну від інтелектуальної рефлексії особистісна рефлексія має забезпечувати введення особистості в навчально-пізнавальну діяльність, детермінувати адекватне рішення конфліктних ситуацій та самооцінку суб’єкта відносно виникнення конфліктів.

У безмежній саморефлексії здійснюється перевірка кожної позиції, яка формується у особистості, усвідомлюється проблематика “Я” і діалектика всього суб’єктивного буття.

Рефлексія є центральним механізмом у адаптації першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. Рефлексивні механізми є смисловим наповненням самоусвідомлення, самовизначення і самоконтролю.

При цьому виникає необхідність супроводу, допомоги і підтримки з боку кваліфікованих викладачів, кураторів, деканату і практичних психологів.

Ми постійно працюємо у напрямі адаптивних можливостей особистості:

- вивчаємо досвід видатних психологів і педагогів;
- апробуємо психодіагностичний інструментарій;
- досліджуємо досвід інших країн.

Американські дослідники визнають, що для ефективної підготовки вчителів необхідно створити умови для творчої організації педагогічного досвіду студентів. Для здійснення цього процесу пропонується:

- індивідуалізовані програми учіння;
- індивідуальне наставництво;

- учіння, побудоване на основі семінарів, що сприяють розвитку рефлексивного мислення;
- ведення студентами “щоденника рефлексії”;
- створення студентами, разом з педагогами, проблемної моделі педагогічного процесу [3].

Російські вчені доводять, що адаптаційні можливості особистості необхідно вивчати на федеральному рівні, за умов розробки і запровадження програм адаптації.

Які ж можливі кроки просування у напрямі адаптивних процесів студентів-першокурсників?

Проаналізувавши результати дослідження “Адаптація першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі”, ми визначили такі **завдання**:

1. виявити студентів, які переживають труднощі адаптаційного процесу;
2. з’ясувати характер цих труднощів;
3. запропонувати консультативну допомогу практичного психолога;
4. пошук і вироблення стратегій оволодіння знаннями через організацію тренінгових занять.

Як соціальна категорія, студентський вік характеризується професійною спрямованістю і відношенням до майбутньої професійної діяльності. Незважаючи на те, що студент усвідомлено обрав свою професію, він все одно не може адекватно і повною мірою уявити собі свою майбутню професію і її вимоги, які пред’являє професійна діяльність [2].

Протягом першого року навчання забезпечується реалізація діагностичної, рефлексивної, прогностичної функцій адаптації студентів. Ми вирішили визначити розходження у психологічних характеристиках особистості щодо адаптації студентів до умов навчання на фізико-математичному, музично-педагогічному і українському мовно-літературному ім. Г.Ф.Квітки-Основ’яненка факультетах. Визначити професійні якості студента, що співвідносяться з особистісним зростом, з урахуванням спеціальності і специфіки навчання.

Факультет фізико-математичний

Аналізуючи отримані дані, можна зробити висновок, що більшість студентів-першокурсників, які навчаються на даному факультеті, успішно проходять процес соціально-психологічної адаптації до навчання у вузі. Про це свідчать показники успішності адаптаційного процесу (помірний рівень адаптації – 63,6%, виражений – 34,9%, первинний – 1,5%) та відсутність дезадаптивних студентів в групах. Що в свою чергу підтверджують дані за показниками: “здатність до навчання” (високий рівень 66,7%, середній – 33,3%), “психоемоційний статус” (високий рівень складає 62,1%, середній – 36,4%, низький – 1,5%). Отже, отримані дані свідчать про успішне проходження процесу адаптації до навчання у вузі, до нової сфери, до нового колективу та режиму роботи серед студентів-першокурсників на час проведення дослідження.

Факультет український мовно-літературний ім. Г.Ф.Квітки-Основ’яненка

Аналізуючи отримані дані, можна дійти висновку, що більшість студентів-першокурсників, які навчаються на даному факультеті, досить успішно проходять процес соціально-психологічної адаптації до навчання у вузі. Підтвердженням є показники успішності адаптаційного процесу (помірний рівень адаптації – 55,6%, виражений – 37,7%, первинний – 6,7%) та відсутність дезадаптивних

студентів в групах. Що в свою чергу підтверджують дані за показниками: “здатність до навчання” (високий рівень 68,9%, середній – 30%, низький рівень – 1,1%), “психоемоційний статус” (високий рівень складає 54,4%, середній – 45,6%). Отже, отримані дані свідчать про успішне проходження процесу адаптації до навчання у вузі, до нової сфери, до нового колективу та режиму роботи серед студентів-першокурсників.

Факультет музично-педагогічний

Аналізуючи отримані дані, можна прийти до висновків, що студенти-першокурсники, які навчаються на даному факультеті, на різних рівнях успішності проходять процес соціально-психологічної адаптації до навчання у вузі, про що свідчать різні показники успішності адаптаційного процесу (помірний рівень адаптації – 46,2%, виражений – 23,1%, первинний – 17,9%) та наявність дезадаптивних студентів (відсутність адаптації – 12,8%). Що також підтверджують дані за показниками: “здатність до навчання” (високий рівень 46,2%, середній – 35,9%, низький – 17,9%), “психоемоційний статус” (високий рівень складає 51,3%, середній – 38,4%, низький – 10,3% опитаних). Отримані результати свідчать про труднощі під час проходження процесу адаптації до навчання у вузі, до нової сфери, до нового колективу та режиму роботи серед студентів-першокурсників на час проведення дослідження. Перші реакції адаптації чи дезадаптації частіше проявляються у емоційній сфері. Емоції новачка відображають його безпосереднє відношення до подій і обставин, виявляють як зовнішні умови відкривають можливості; емоція не є синонімом переживання, вона не здатна вести всю внутрішню психічну роботу по осмисленню скрутного становища і шляхів виходу з нього. Отже, необхідно звернути увагу на студентів, які отримали низькі показники за даною методикою, забезпечивши їх психологічною підтримкою (додаткові дослідження, участь у тренінгових програмах по покращенню соціально-психологічної адаптації). Психологічна підтримка передбачає, перш за все, пристосування індивіда до групи, всього студентського колективу; прийняття нормативно-правових вимог перебування у ВНЗ; осмислене прийняття норм моралі та культури; адаптація до умов проживання у гуртожитку.

Зміст адаптаційного тренінга для студентів перших та четвертих курсів. У якості показників реалізації адаптантів на етапі адаптаційного процесу є:

- а) визначення групи “ризик” (дезадаптивних студентів);
- б) усвідомлення першокурсниками проблем адаптаційного періоду;
- в) розвиток мотивів навчальної діяльності;
- г) самооцінка власних дій (рефлексивні механізми).

Тренінгова програма по покращенню соціально-психологічної адаптації передбачає участь практичного психолога, студентів-першокурсників (групи “ризик”) та студентів старших курсів, які мають позитивний досвід адаптації. Тренінгова група створює модель соціальних стосунків. Переваги тренінгової форми навчання полягають у підвищенні рівня мотивації, у зміні самооцінки до власних дій і до себе.

Довірлива атмосфера тренінгових занять – гарант успіху і корекції адаптаційних можливостей особистості до умов навчання у вищому навчальному закладі.

О.М.Леонтьєв характеризував розвиток особистості у період навчання у вищому навчальному закладі: “юний студент приходить у вуз, вважаючи, що

обрана ним з тих чи інших мотивів майбутня справа є бажана для нього; якщо по закінченню вузу в нього буде відчуття, що і він потрібний цій справі, що вона стала для нього своєю, то це і буде свідчити про його психологічну особистісну зрілість як спеціаліста [7, с.241]”.

Перспективи подальшої роботи вбачаємо в поглибленні дослідження проблеми єдності рефлексії, мотивації і адаптації усвідомості особистості. Одним із можливих шляхів подальшої роботи є вивчення мотиваційного компоненту, як фактору детермінації активності й результату рефлексивних механізмів особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автореф. дис...канд.психол.наук: 19.00.07 / З.Л.Становських. –К., 2005. – 22 с. – укр.
2. Автореф. дис...канд.психол.наук: 19.00.07 / О.Є.Фальова. – Х., 2006. – 20 с. – укр.
3. Біла книга національної освіти України / Акад.пед.наук України; за ред. В.Г.Кременя. – К., 2009.
4. Бочелюк В.Й., Зарицька В.В. Педагогічна психологія: [навчальний посібник]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 248 с.
5. Душенко К.В. Большая книга афоризмов. – 9-е изд. испр. – М.: Эксмо, 2007. – 1056 с.
6. Карпов А.В., Скитява И.М. Психология рефлексии. – М.–Ярославль: Аверс Пресс, 2002.
7. Леонтьев А.Н. Психологические вопросы формирования личности студента // Психология в вузе. – 2003. – № 1–2. – С.232–241.

УДК 159.922.736 : 159.937.53

ВІКОВІ ВІДМІННОСТІ СЕМАНТИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЧАСУ

Оксана Кінельова
(Севастополь, Україна)

Стаття присвячена дослідженню індивідуальної системи значень, за допомогою якої можна характеризувати ставлення до часу в жінок в різних вікових інтервалах. Представлені основні методи емпіричного дослідження, що дозволяють зареєструвати семантику часу. Визначені закономірності схожості й відмінностей в семантичній оцінці поняття часу серед жінок різних вікових груп.

Ключові слова: емпіричне дослідження, час, вікові відмінності, семантичні універсалиї, семантичний код, закономірність.

Статья посвящена исследованию индивидуальной системы значений, с помощью которой можно характеризовать отношение ко времени у женщин в разных возрастных интервалах. Представлены основные методы эмпирического исследования, позволяющие зарегистрировать семантику времени. Определены закономерности сходств и различий в семантической оценке понятия времени женщинами разных возрастных групп.

Ключевые слова: эмпирическое исследование, время, возрастные различия, семантические универсалии, семантический код, закономерность.